

Straipsnis priimtas spausdinti mokslinio recenzuojamo žurnalo "Acta Paedagogica Vilnensia" 50 tome. Publikacija bus paskelbta 2023 m.

Finansavimas: straipsnio parengimą finansavo Lietuvos socialinių darbuotojų asociacija (LSDA) nuo 2022 m. spalio 26 d. iki 2024 m. gruodžio 31 d. vykdanči Socialinių paslaugų srities darbuotojų profesinių kompetencijų tobulinimo centro funkcijas (toliau - PKTC). Projektą finansuoja Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija.

TECHNOLOGIJŲ INTEGRAVIMAS Į SOCIALINIO DARBO PRAKTIKĄ IR STUDIJAS: POREIKIS, IŠŠŪKIAI IR GALIMYBĖS

Donata Petružytė, Violeta Gevorgianienė, Jūratė Charenkova,
Miroslavas Seniutis, Eglė Šumskienė, Laimutė Žalimienė

Anotacija

Straipsnyje pristatomi kokybinio tyrimo rezultatai, atskleidžiantys Lietuvos ir Japonijos socialinio darbo programų dėstytojų požiūrį į inovatyvių technologijų plėtrą socialiniame darbe ir plėtros įtaką profesijos teorijai, praktikai ir vertybėms bei etikai. Tyrimo dalyviai išreiškė susirūpinimą dėl profesijos identiteto pokyčių ir profesijai būdingų žinių, įgūdžių ir vertybių kaitos, vykstančios technologijų integracijos kontekste. Kita vertus, technologijų integracija skatina galvoti apie besiformuojantį naują profesijos identitetą.

Esminiai žodžiai: socialinio darbo profesinis tapatumas, vertybės, gebėjimai, žinios, technologijos

ĮVADAS

Mokslinio tyrimo¹ aktualumas ir naujumas. Robotai, dirbtinis intelektas, daiktų internetas, modernios informacinės ir komunikacijos technologijos įžengia (IKT) ir į socialinę sferą, paliečia pažeidžiamiausias visuomenės grupes (Peeters & Schuilenburg, 2020). Kaip ir kitų naujovių diegimo atveju, sulaukiama tam tikro pasipriešinimo (McLuhan, 1994). Technologijų² diegimas SD (toliau - SD) profesijoje nėra savaime suprantamas, o jų integravimas į studijas ir praktiką suponuoja ne pasyvų naujų dalykų priėmimą, bet reflektuotą tapatybės pokytį ir naujas kompetencijas. Kadangi profesinė ir asmeninė tapatybės yra glaudžiai susijusios (Oeffelt & Ruijters, 2017), klausimai, kuriuos soc. darbuotojai užduoda sau apie savo požiūrį į technologijų reikšmę plačiąja prasme, apsprendžia, ar ir kaip jie jas integruos į profesinę veiklą. Technologijoms pamažu keičiant SD praktikos ir švietimo kraštovaizdį (Chan & Holosko, 2018), būtina tirti, kas vyksta technologinių naujovių ir rengimo praktikai sankirtoje. Technologijų integravimo į profesiją diskursas pribrendęs, nes profesinio rengimo programos ir dėstymas atrodo atsiriboję nuo šių transformacijų, dažnai tęsdami įprastą žinių perteikimą, įgūdžių ugdymą ir neskirdami pakankamai dėmesio mokymo naujovėms (Fenwick & Edwards, 2016). Naujų technologijų integravimo svarbą ypač paryškina 2020-taisiais kilusi pasaulinė pandemija, perkėlusį dalį veiklų, taip pat ir SD, į

¹ Straipsnio parengimą finansavo Lietuvos socialinių darbuotojų asociacija 2022.10.26 – 2024.12.31 vykdanči Socialinių paslaugų srities darbuotojų profesinių kompetencijų tobulinimo centro funkcijas. Projektą finansuoja Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija.

² Šiame straipsnyje sąvoka „technologijos“ apima ir tas technologijas, kurios naudojamos paslaugų teikime (tiesiogiai susiję su klientu), ir tas, kurios skirtos paslaugų koordinavimui, planavimui (t.y. proceso aptarnavimui).

nuotolį, tačiau kartu paryškinusi skaudžias socialines problemas. Be to, naujosios technologijos kelia iššūkių tiek dėstytojų būdams³, tiek dėstytojų turiniui⁴. Verta atkreipti dėmesį į tai, kad SD dėstytojai kartais pasižymi tam tikru „technologiniu aklumu“ (Huang & Sharif, 2017), todėl dėstytojų kompetencijų technologijų srityje plėtrai būtinas teigiamas dėstytojų požiūris į technologijas ir institucinė bei technologinė parama (Campbell et al., 2019). Tačiau didžiausias iššūkis SD pedagogams gali būti naujų technologijų rekonceptualizavimas ir jų pripažinimas ne tik mokymosi priemone, bet ir ateities SD praktikos objektu – mokant studentus naudotis technologijomis praktikoje. Šiuo atveju svarbiausia atsakyti į klausimą: kokias kompetencijas busimi soc. darbuotojai turėtų ugdytis, kad technologijos būtų integruotos į jų profesinę tapatybę ir būtų naudojamos humanizuojančiu, o ne dehumanizuojančiu būdu?

Taigi šiame straipsnyje keliamas **probleminis klausimas** – kaip keičiasi SD studijose ugdomos kompetencijos – žinios, gebėjimai, vertybės, kaip jame randa vietos naujosios technologijos? **Straipsnio tikslas** – atskleisti Lietuvos ir Japonijos SD studijų programų dėstytojų požiūrį į iššūkius, kuriuos technologijos, „iš apačios“ transformuodamos SD praktiką, kelia būsimum šios srities praktikų kompetencijų ugdymui(si).

TEORINĖ DALIS

Technologijų socialiniame darbe samprata ir vaidmuo. Terminas „technologija“ reiškia artefaktus, technikas, garso ir vaizdo transliavimo sistemas, telefonus ir kompiuterinius tinklus, kurie dažnai apibendrinami skėtiniu terminu - IKT (Chan & Holosko, 2018) o taip pat apima ir tokias naujoves kaip nanotechnologijos, biotechnologijos, robotika, humtech⁵ ir jų derinius iki provokuojančių transhumanizmo idėjų, kuriomis siekiama fizinio nemirtingumo „įkeliant“ savo sąmonę ar protą į kompiuterį (Groff, 2015). Technologijos daro poveikį įvairiems žmogaus gyvenimo aspektams ir socialiniams santykiams (Dafoe, 2015), leisdamos asmeniui kontroliuoti savo sveikatą, emocijas ir elgesį, technologijos gali padėti sekti kliento būklę. Makrolygmenyje technologijos gali prisidėti prie mentaliteto ir kultūros normų kaitos, o sisteminiai pokyčiai gali destabilizuoti esamas institucijas, socialines struktūras, ir sudaryti sąlygas kontroliuoti ekonomines ir technologines sistemas bei kultūrinės nuostatas (Allenby, 2015).

Vakarų Europoje technologijos tapo SD mokslinių tyrimų objektu dar 1980-aisiais. Galima išskirti tyrimus, kurie orientuojasi į technologijų dizaino vystymo procesus arba jų poveikio socialinėms organizacijoms vertinimą (Tatnall, 2005). Tyrėjai atskleidė teigiamus (Dobmeyer et al., 2002; Lyons et al., 1999; Savaya, 1998) ir neigiamus (Gillingham, 2019) technologijų poveikio SD praktikai aspektus mikro (Lagsten & Andersson, 2018), mezzo (Burton & Van Den Broek, 2009) ir makro (Peckover et al., 2009) lygmenyse, vieni akcentuodami socialinius (Munro, 2005; Peckover et al., 2009), kiti - materialinius (Ince & Griffiths, 2011) probleminio technologijų poveikio veiksnius.

Kalbant apie soc. darbuotojų rengimą praktikai, kurioje taikomos technologijos, pabrėžiama, kad dėstytojams tenka daugybė iššūkių, pradedant nuo poreikio puoselėti profesinę tapatybę ir svarstymų, kokią žinių visumą reikia pateikti studentams, iki gebėjimo atlaikyti spaudimą paklusti galios santykiams. Amerikos SD ir socialinės gerovės akademija poreikį naudoti technologijas socialiniam gėriui laiko vienu didžiausių SD iššūkių. Vienas iš pagrindinių

³ Pavyzdžiui, kiek aktualu išlieka tradicinė paskaita?

⁴ Pavyzdžiui, kiek programa turi parengti būsimum SD profesionalų technologijų taikymui SD praktikoje?

⁵ Žmogaus, kaip pagrindinės besiformuojančios technologijos, projektavimas ir inžinerija (Allenby, 2015, p. 32).

motyvų, dėl kurių technologijų integravimas kelia problemų, anot Lupton (2015), yra tai, jog socialinių mokslų (taip pat SD) studijų programose pernelyg mažai dėmesio skiriama technologinių mokslų teikiamų žinių ir įgūdžių įgijimui. Mishna ir kt. (2021) tyrimas atskleidė, kad soc. darbuotojai nenoriai naudojami skaitmeninėmis technologijoms. Jiems trūksta praktinio mokymo, dėl to kyla abejonių savo kompetencija ir profesionalumu (Bertotti et al., 2019; Mishna et. al, 2021).

Moor (2005, pp. 26–27) siūlo **technologijų revoliucijos modelį**, kurį sudaro trys etapai (žr. 1 lent.). Jį galima pritaikyti ir technologijų diegimui SD profesiniame lauke. Įvadiniame etape technologijų diegimas panašus į eksperimentavimą, apie technologijas žino nedaugelis, pavyzdžiui, mokslininkai, kurie tyrinėja jų teikiamas galimybes. Vystosi pavienės technologijos, kurios nereikalauja didelių finansinių ir žmogiškųjų išteklių, o visuomenėje įsitvirtina minimaliai. Skvarbos etape vyksta technologijų standartizavimas, vystomas jų dizainas, funkcionalumas, auga vartotojų skaičius, pinga jų vartojimas, kyla pasitikėjimas, galima pastebėti jų poveikį visuomenei. Galios etape technologijos įsitvirtinusios, parengtos plačiam vartojimui, prieinamos. Dauguma visuomenės narių supranta, kaip jas naudoti. Masto ekonomika leidžia mažinti kainą, o platus naudojimas sukuria sąlygas tobulinimui. Šiame etape technologijos persmelkia visus visuomenės funkcionavimo aspektus, o jų poveikis visuomenės raidai – didžiulis, todėl tyrinėjamos ilgalaikės pasekmės, poveikis profesijai, klientams.

SD – aukštų etikos standartų profesija, grįsta teorinių žinių, praktikos ir vertybių integravimu, o technologijų diegimas paliečia kiekvieną iš šių komponentų. Remdamiesi Moor (2008, pp. 26-27[3]) išskirtomis trimis technologijų revoliucijos fazėmis (žr. 1 lentelę) autoriai siekia įvertinti technologijų diegimo etapų poveikį SD teorijai, praktikai ir vertybėms.

1 lentelė. **Technologijų revoliucijos modelio raiška SD profesiniame lauke** (pagal Moor 2005).

	Įvadinis etapas	Skvarbos etapas	Galios etapas
SD teorija	Ieškoma teorinio pagrindimo technologijų integravimui	Atliekami mokymai ir tyrimai, sutelkiant dėmesį į technologijų vystymą	Tyrinėjamas jų poveikis, vystomas mokslas
SD praktika	Technologijos tyrinėjamos, išbandomos	Technologijos vystomos ir tobulinamos	Įsitvirtinusi, veikianti ir išbandyta jų naudojimo praktika
SD vertybės ir etika	Pirminės diskusijos apie jų naudą, rizikas ir iššūkius, vertybinius ir etinius konfliktus	Technologijų naudojimas aprašomas etikos kodekse, jas diegiant svarstomi etiniai klausimai	Egzistuoja klientų apsaugos sistema, profesinės ribos, technologijų naudojimo gairės

Soc. darbuotojų rengimo požiūriu įvadiniame – technologijų integracijos – etape daug dėmesio skiriama susipažinimui su jau egzistuojančiomis ir naujai atsirandančiomis technologijomis bei mokymuisi jas naudoti praktikoje. Pavyzdžiui, studentai mokosi kurti projektą, integruodami QR kodą ar taikydami žaidimų programą projekto vizualizacijai. Antrajame – skvarbos – etape būsiami soc. darbuotojai, galima daryti prielaidą, tyrinėtų, kaip, pavyzdžiui, senyvo amžiaus

žmogaus nešiojama išmanioji apyrankė palengvina teikiamų paslaugų kokybę ir ką tai reiškia etikos – privatumo, savarankiškumo, pasirinkimo laisvės – perspektyvoje. Galios etape, kai technologijų naudojimas taps įprasta praktika, SD studentai tyrinės jų panaudojimo galimybes, diskutuos dėl klientų apsaugos ir kurs rekomendacijas vienų ar kitų technologijų naudojimui.

Technologinis diskursas Lietuvoje ir Japonijoje. Šių šalių kultūros technologiniu požiūriu skiriasi tuo, kad Japonijoje politiniu lygiu plėtojamas technologinis diskursas, kuris nėra vien pozityvus. Kritikuojamas stereotipinis įsivaizdavimas Japonijos, kaip technologinėms inovacijoms ypač palankios kultūros, nors politikai ir verslas deda daug pastangų pratindami visuomenę prie naujausių technologijų (Šabanović, 2014). Japonijos pedagogai yra susirūpinę technologijų poveikiu vaikų akademiniam gebėjimams, fiziniam vystymuisi ir motyvacijai (Fróes, 2019).

Lietuvoje diskursą technologijų srityje galima atsekti nuo maždaug 2000-ųjų metų, tačiau jis mažai kvestionuoja probleminį technologijų poveikį žmogui ir yra labiau pozityvus lyginant su Japonija (pvz., Augustinavičius, 2002; Ramanauskaitė & Stankevičienė, 2001). Pastaruoju metu akademinėje literatūroje pasirodantys straipsniai daugiausia sietini su įvadiniu technologinės revoliucijos etapu, nes sutelkia dėmesį į technologijų sampratą ir požiūrį į jas: nagrinėjama technologinių inovacijų, skirtų sveikatos priežiūrai, samprata, inovacijų rūšys (Kvedaravičienė & Pukelienė, 2021); SD studijų programų dėstytojų požiūris į iššūkius, kuriuos kelia šiuolaikinės technologijos (Žalimienė et al. 2021); analizuojamas vyresnio amžiaus žmonių požiūris į išmaniųjų telefonų naudojimą (Žemaitaitytė & Katkonienė, 2019); mokytojų požiūris į telefonų naudojimą ugdant specialiųjų ugdymosi poreikių turinčius mokinius (pvz., Vaitkevičiene & Širiakoviene, 2019). Kiti straipsniai aptaria pedagogams ir mokiniams kylančius technologinius iššūkius, susijusius su pandeminiu laikotarpiu (pvz., Daukšienė et al., 2021; Jusienė et al., 2021). Pasirodo ir straipsnių, giliau nagrinėjančių technologijų taikymą ugdymo procese: aptariamas dirbtinis intelektas edukacijoje, pabrėžiama pedagogų raštingumo šioje srityje svarba (pvz., Batuchina et al. 2022); tiriama žmogaus ir kompiuterio sąveika Lietuvos universitetuose, studentams naudojant dvi IT priemones („Axure“ ir „Balsamiq Mockups“) bei ieškant būdų jas personalizuoti pagal studentų mokymosi stilių (Kurilovas & Kubilinskienė, 2020). Visgi atkreiptinas dėmesys, kad pastarieji du straipsniai yra parengti mokslininkų, atstovaujančių kitas disciplinas (vadybą, IT technologijas), o pirmasis (Batuchina et al. 2022) yra teorinė apžvalga, labiau sietina su įvadiniu technologinės revoliucijos etapu.

TYRIMO METODIKA

Tyrimo strategija. Duomenų rinkimui pasitelktas kokybinio tyrimo modelis - ekspertų nuomonės metodas, kuris leidžia kurti prognozes tais atvejais, kai informacijos apie tyrimo objektą nėra daug, paaiškinti veiksnius, darančius įtaką įvairių socialinių sistemų plėtrai (Bogner & Menz, 2009). Šis metodas suteikia validumo ir patikimumo, pasitelkia geriausiai tam tikrą sritį išmanančių asmenų perspektyvą (Bogner & Menz, 2009; Cohen et al., 2007). Meuser ir Nagel (2009) apibūdina ekspertą kaip plataus akiračio asmenį, tiriamame lauke turintį specialias žinias ir aukštesnę kvalifikaciją nei vidutinis potencialus tyrimo dalyvis. Šio tyrimo ekspertai buvo dviejų aukštojo mokslo institucijų SD programų dėstytojai, turintys specifinių žinių apie jų turinį ir mokymo metodus.

Tyrimo dalyviai. Ekspertus atrinko⁶ Lietuvos mokslo taryba ir Japonijos mokslo skatinimo agentūra vertindamos dvišales paraiškas projektui “Technologijos SD: apmąstant ateities kryptis SD profesionalams Japonijoje ir Lietuvoje”. Ekspertų komandą sudarė Vilniaus universiteto ir Japonijos Liuteronų koledžo SD programų dėstytojai. Tyrimo dalyviai turėjo įvairią SD tyrimų, dėstyimo ir praktikos patirtį, apimančią tiesioginį darbą su klientu bei dalyvavimą socialinės politikos kūrime.

Tyrimo instrumentas. Anglų kalba parengtas klausimynas buvo aptartas siekiant užtikrinti, kad visi klausimai komandos nariams būtų vienodai suprantami. Galutinė klausimyno versija sukurta po bendros diskusijos. Klausimynas sudarytas remiantis pagrindiniais studijų programų elementais: misija, žinios, gebėjimai ir vertybės. Papildomai įtraukti klausimai, atskleidžiantys technologijų panaudojimo SD srityje supratimą, požiūrį į technologizavimo poveikį studijoms, praktikai bei technologijų panaudojimo potencialą mokymo(si) ir praktikos srityse.

Duomenų rinkimo metodas. Tyrimo metu buvo atlikta 18 pusiau struktūruotų interviu: 10 su Lietuvos ir 8 su Japonijos ekspertais. Vidutinė interviu trukmė – apie 40 minučių. Interviu buvo įrašyti ir pažodžiui ištranskribuoti ta kalba, kuria buvo įrašyti.

Duomenų analizė. Buvo pasitelkta kokybinė turinio analizė. Kadangi duomenys buvo renkami abiejų tyrime dalyvavusių šalių nacionalinėmis kalbomis, kiekvienos šalies interviu analizė buvo atliekama atskirai, vėliau duomenys lyginami. Duomenys koduojami naudojant MaxQDA 10 programinę įrangą. Suformuoti pagrindiniai kriterijai bazinių kategorijų formavimui: technologijų koncepcijos supratimas ir jų panaudojimo galimybės; žinios, įgūdžiai ir vertybės, reikalingos praktikams, studentams, dėstytojams; besikeičianti SD misija ir tapatumas⁷. Šios kategorijos leido autoriams identifikuoti dabartinį technologijų integravimo į studijų procesą etapą (žr. 1 lentelę). Tyrėjai kodavo empirinius tekstus principu *eilutė po eilutės* tuo pačiu koreguodami pirmines kategorijas. Galutinė kategorijų sistema buvo interpretuojama remiantis teoriniais šaltiniais ir literatūros analize. Empirinėje dalyje pateikiamos nuorodos į tyrimo dalyvių iš Lietuvos interviu žymimi “[Li]”, o nuorodos į tyrimo dalyvių iš Japonijos - “[Ji]”. Toliau bus aptartos ekspertų nuomonės atsižvelgiant į minėtus studijų programos elementus.

TYRIMO REZULTATAI

Technologijų rūšys ir jų panaudojimas

Tyrimo dalyviai išskyrė SD naudojamas technologijų rūšis: IKT, robotika, dirbtinis intelektas, daiktų internetas, virtuali realybė, avatarai ir kt. Išryškėjo skirtumas tarp lietuvių ir japonų: pastarieji siekė apibrėžti konkrečias technologijos rūšis ir paaiškinti galimas jų taikymo sritis, o jų kolegos iš Lietuvos bendrai samprotavo, kad „*technologijos SD gali būti suprantamos ir naudojamos labai įvairiai*“ [Li]. Japonijos mokslininkai minėjo technologijų įvairovę, pateikė detales, konkrečius atvejus, pavyzdžiui, avatara naudojimą sunkią negalią turinčiam asmeniui dalyvaujant neįgaliųjų gerovės komitete. Lietuvos mokslininkų pavyzdžiai - hipotetiniai,

⁶ Formuojant tyrimo strategiją buvo pasirinktas atrankos kriterijus – ekspertai, kuriuos ekspertinės mokslo institucijos Lietuvoje ir Japonijoje patvirtino dvišalio projekto vykdymui, kaip tuos, kurie yra konkurencingiausi ir tinkamiausi šios inovatyvios temos analizei. Ekspertai dalyvavo 2019 metais Tokijuje vykusioje Tarptautinėje mokslo ir technologijų parodoje „*International Home Care & Rehabilitation Exhibition*“ ir diskutavo apie technologijų panaudojimą SD praktikoje ir švietimo srityje. Autoriai negalėjo rasti ekspertų, kurie turėtų vienodai aukšto lygio žinias tiek apie SD, tiek apie technologijas, todėl ekspertų nuomonė grindžiama jų kompetencija ugdymo, o ne technologijų srityje.

⁷ Šiame straipsnyje aptariama tik dalis visų empirinio tyrimo rezultatų. Su kitais rezultatais galite susipažinti šiame straipsnyje (Žalimienė et al., 2021).

nutolę nuo jų profesinės praktikos ir nacionalinio konteksto. Japonijos mokslininkai minėjo karštas diskusijas apie bendrą technologijų supratimą: „*Sparčiai tobulėjant technologijoms, jų apibrėžimo diskursas taip pat nuolat keičiasi*“ [Ji]. Nuomonių skirtumai sietini su labiau išplėtotu technologijų naudojimu Japonijoje. Kaip teigė tyrimo dalyvis iš Japonijos: „*Dirbtinio intelekto naudojimas SD nėra ateitis; tai jau vyksta kai kuriose Japonijos srityse (pavyzdžiui, dirbtinio intelekto kuriami globos planai)*“ [Ji].

Asmeninės savybės ir žinios, reikalingos integruojant technologijas į praktiką

Technologijų ir SD praktikos integravimas sudėtingas ir reikalauja specifinių kompetencijų, asmeninių savybių: atvirumo, žingeidumo, drąsos abejoti ir veikti kūrybiškai.

Pažinimo prasme svarbi studentų kompetencija yra „*epistemologinis ir ontologinis atvirumas: gebėjimas išlikti atviram įvairiems pažinimo būdams, drąsa abejoti savo įsitikinimais, nuostatomis ir vertinimais ir atvirumas pasaulio pažinimo būdams, kurie skiriasi nuo turimo*“ [Li]. Technologijų vystymasis išryškina kūrybiškumo, atvirumo naujovėms poreikį, kai reikia individualizuoti technologijų panaudojimą su skirtingais klientais. Šie bruožai minimi ir *ne-technologinėje* aplinkoje, kaip svarbūs sėkmingam SD, tad technologijų integracija labiau reikalauja požiūrio kismo, o ne išskirtinių asmeninių savybių.

Siekiant veiksmingo ir etiškai tinkamo technologijų pritaikymo, svarbus techninių žinių suteikimas studentams: „*Sudėtinga būtų universitete išmokyti naudoti konkrečias technologijas, nes jos kinta ir tobulėja garso greičiu*“ [Li]. Tačiau studentams būtinas technologijų ir jų veikimo išmanymas bei suvokimas, kaip jas naudoti planuojant ir įgyvendinant intervencijas.

Intensyvėjanti SD ir technologijų sąveika kuria unikalius iššūkius praktikos laukui ir visuomenei. Siekiant juos spręsti ir užtikrinti etišką technologijų panaudojimą, svarbu suprasti technologijų poveikį darbuotojo ir kliento sąveikai, atrasti pusiausvyrą tarp technologijų panaudojimo ir tiesioginio darbo su klientu, įvertinti, kaip technologijos veikia esmines soc. darbuotojo funkcijas, koks jų poveikis klientui. Sprendžiant etines dilemas, kylančias dėl technologijų pasitelkimo, svarbu stiprinti gebėjimą identifikuoti rizikas ir ugdyti žinojimą, kaip jų išvengti. Technologijos „*gali didinti vienišumo jausmą, vidinį nerimą ir nesaugumą. Todėl soc. darbuotojų rengimas/mokymas turėtų didinti šių problemų suvokimą, o tyrimai šioje srityje turėtų padėti įvertinti atitinkamų pokyčių paplitimą ir aktualumą skirtingoms gyventojų grupėms*“ [Ji].

Šie iššūkiai pabrėžia tarpdisciplininio bendradarbiavimo svarbą pagalbos procese. Studentai turi mokytis bendradarbiauti ne tik su tradiciškai artimų sričių atstovais (teisininkais, policininkais, psichologais, medikais) bet ir kitų sričių specialistais – IT, tikslųjų ir gamtos mokslų atstovais, turės atrasti būdus, kaip „*perteikti SD vertybes, „mokyti“ juos apie kliento poreikius pažeidžiamumo ir įgalinimo kontekstuose*“ [Li].

Technologijų integravimas kuria iššūkius ne tik soc. darbuotojų rengimui, bet ir siejasi su SD mokslo ir praktikos, tapatumo išsaugojimo iššūkiais. Lietuvoje SD jauna profesija, todėl bendradarbiaujant su tvirtą autoritetą turinčių techninių profesijų atstovais svarbu išsaugoti vertybėmis ir santykiu grįstą praktiką. Ugdant SD profesionalus esminis išlieka „*autentiškas klientų grupių pažinimas ir įprasta SD praktika*“ [Li], nes tik šios sąlygos gali padėti identifikuoti sritis, kuriose technologijos panaudojimas būtų ypač vertingas.

Lietuvos mokslininkų refleksija buvo gana apibendrinta, pabrėžiant būtinybę užčiuopti „*kaip organizuojamas ir finansuojamas technologijų naudojimas įvairiose šalyse*“ [Li]. Japonijos mokslininkai neminėjo platesnio politinio aspekto, akcentavo konkrečias problemas: „*studentai bus priversti atlikti ir gyvą, ir online praktiką, prieš tai kol jie įgys pakankamai gyvos praktikos įgūdžių*“. Kyla klausimas, ar tokie studijų metodai nesukliudys jiems išmolti pažinti ir suprasti savo klientus. Antroji problema atspindėjo jų rūpestį dėl „*studijų programų ir profesinių licencijų egzaminų orientacijos į įsiminimą ir žinių atgaminimą. Dirbtinis intelektas nesunkiai šiuo uždaviniu išgyvendintu, todėl būtina pritaikyti mokymo programas, kad studentai daugiau ugdytųsi vertybes, kritinį mąstymą*“ [Ji].

Gebėjimai, reikalingi integruojant technologijas į praktiką

Tyrimo duomenų analizė leido išskirti soc. darbuotojams reikalingus dviejų lygmenų gebėjimus.

Praktinis lygmuo:

- a) Baziniai įgūdžiai, susiję su esminiais technologijų veikimo, valdymo principais. Svarbu, kad soc. darbuotojai „*mokėtų naudotis technologijomis, palengvinančiomis jų darbą*“ [Ji] – žinotų, kokios yra pagrindinės funkcijos, stebėtų veikimą bei žinotų, ką daryti, kai technologija netinkamai veikia.
- b) Gebėjimas „atvesti“ technologiją pas klientą, t.y. „*apmokėti ir konsultuoti klientus apie technologijų naudojimą, jų teikiamas galimybes*“ [Ji].
- c) Gebėjimas atskirti, kur reikia specialisto tiesioginio veikimo, neleisti technologijoms „užgožti“ jo vaidmens. Svarbu „*atskirti, kokius kliento poreikius gali atliepti robotas, o kokių neatlieps jokia kita būtybė, išskyrus žmogų, turintį specifinių kompetencijų*“ [Li] ir išlaikyti pusiausvyrą tarp technologijų ir žmogiškosios sąveikos, kurios technologija negali pakeisti, bet gali prasmingai prie jos prisidėti.

Vadybinis lygmuo:

- a) Gebėjimas aprūpinti ir apmokėti naudotis technologijomis klientus ir organizacijas.
- b) Gebėjimas atpažinti klientų ir specialistų poreikius apsirūpinant technologine įranga, identifikuoti, kokią naudą pagalbos procese gali teikti įvairios technologijos.

Vertybiniai iššūkiai

Technologijų integracija reikalauja išsamių svarstymų apie vertybines nuostatas. Būtina užtikrinti įprastas etikos normas ir žmogaus teisių apsaugą, nes „*technologijos panaudojimas negali kirstis su esminėmis žmogaus teisėmis, o turi užtikrinti žmogaus teisių apsaugą*“ [Li].

Technologijų naudojimas turi būti kruopščiai įvertintas. Informantė siūlo esminį etinį postulatą dėl technologijų taikymo: „*technologijos taikytinos tiek, kiek galimos jų taikymo pasekmės yra įvertintos*“ [Ji]. Etikos kodekse turėtų būti nurodyta, kad soc. darbuotojai „*turėtų holistiškai ir kritiškai įvertinti technologijų poveikį asmens gyvenimui matant tiek jų privalumus, tiek keliamas problemas*“ [Li] – tam reikalingas kritinis mąstymas, gebėjimas įvertinti technologijos panaudojimo konkrečiam atvejui privalumus ir iššūkius.

Pagalbos specialistas turėtų atsakyti už pagalbos santykį, į kurį įtraukia kitus veikėjus: „*technologija turi tarnauti žmogui, bet jo neužgožti. Technologijos tegali būti įrankiu specialistų rankose*“ [Li]. Būtinumas palaikyti su klientu „gyvą“ kontaktą ypač svarbus dirbant su pažeidžiamų grupių atstovais, kad „*klientas nebūtų paliktas vienas „likimo valiai“ su technologijomis*“ [Ji].

Dalis klientų gali jaustis nepatogiai pasitelkdami technologijas ir mieliau leistų darbą buityje atlikti pagalbininkams, tad technologija gali būti naudojama tik su kliento sutikimu. Informantų nuomone, kliento sutikimą turi reglamentuoti Soc. darbuotojų etikos kodeksas, pavyzdžiui, „*kiekvienas prietaisas turi būti naudojamas tik su kliento sutikimu ir niekuomet neturėtų mažinti kliento galimybės kontroliuoti jo naudojimo masto, pasirinkti privatumo lygį, kontroliuoti savo gyvenimą bendrąja prasme*“ [Ji]. „*Technologijos panaudojimas neturi kirstis su kliento ir soc. darbuotojo komunikacija akis į akį, jei klientas to pageidauja* [Li]. Turi būti įvertinta, ar technologijų naudojimas atitinka kliento poreikius ir pasirengimą, ar nedidėja kliento nesaugumo jausmo, nepažeidžiamas orumas, „*savivalda ir kontrolė*“ [Li].

Naudojant technologijas pirmiausia turi būti atsižvelgiama į kliento perspektyvą: „*technologijos naudojimas turi būti pasitelkiamas siekiant palengvinti kliento gyvenimą, bet ne soc. darbuotojo praktiką dirbant su šiuo klientu*“ [Li]. Soc. darbuotojų etikos kodeksas turėtų įtraukti gaires, kaip naudoti technologijas, išvengiant neigiamo poveikio kliento tapatumui ir savarankiškumui.

Ypatingas dėmesys turi būti skiriamas asmens duomenų apsaugai: „*technologijos gali būti labai didelis pagalbininkas administruojant paslaugas, vertinant jų kokybę, atliekant veiklos rezultatų monitoringą, tačiau darbuotojai turi turėti labai aiškų supratimą apie informacijos konfidencialumą ir asmens duomenų apsaugą*“ [Li].

DISKUSIJA

Tyrimo rezultatai verčia atkreipti dėmesį, kad gilinantį į naujų technologijų diegimą ir jų integravimą į SD studijas ir praktiką negalime apeiti profesinio identiteto pokyčių klausimo. Sėkmingam integravimui technologijos turi būti internalizuotos kaip SD profesinio identiteto dalis, t.y. tiek praktikos, tiek studijų lauke. Kiekvienos profesijos atsiradimą formuoja visuomenės poreikiai, o tos profesijos mokymo turinį sąlygoja praktikos poreikiai – kokių žinių ir įgūdžių reikia profesionalams, į ką turi orientuotis tam tikros profesijos studijos. Studijos turi ne tik atliepti praktiką, bet ir siūlyti naujas žinias ir įgūdžius, kuriuos diktuoja to laikotarpio visuomenės ir mokslo raida.

Lietuvos SD praktikoje technologijų naudojimas nėra paplitęs. Gyventojai turi teisę į aprūpinimą techninės pagalbos priemonėmis, atliepiančią jų specialiuosius poreikius (Techninės pagalbos neįgaliesiems centras, 2021; Žalimienė et al., 2021), tačiau šių priemonių asortimentas mažai orientuotas į išmaniąsias technologijas, o socialinių paslaugų organizacijos taip pat nepasižymi šių technologijų gausa. Tačiau ir kitų šalių tyrimuose teigiama, kad, pavyzdžiui, pagalbos robotai yra brangūs, todėl labai retai naudojami (Hersh, 2015). Technologijų neinternalizavus kaip neatsiejamos SD praktikos dalies, jos nebus integruotos ir į studijų programas. Akademinė bendruomenė yra pokyčių ir inovacijų nešėja, todėl net nesant realaus užsakymo iš praktikos kai kurios praktiką pralenkiančios naujovės turėtų būti siūlomos studijų programose. Dažniausiai inovacijos akademinėje lauke prasideda nuo mokslinių tyrimų, vėliau pagrindžiančių pasiūlymus praktikai. Tai atspindi ir šio tyrimo rezultatai: dėstytojai pabrėžia technologijų tyrimų svarbą, vertindami jų galimybes integruoti technologijas į praktiką.

Japonijoje technologijos diegiamos plačiau, esama antrosios inovacijų diegimo stadijos požymių, šių technologijų poveikio reflektavimo. Technologijos matomos kaip SD profesinio identiteto dalis tiek žvelgiant per reikalingų žinių, tiek per įgūdžių prizmes. Kita vertus, Japonijoje reflektuojamas technologijų poveikis atspindi situaciją, kad vertybių prasme soc. darbuotojo profesinio identiteto pokyčiai dėl technologijų naudojimo taip pat lieka kol kas neatsakytas klausimas (Sharkey & Sharkey, 2010). Nėra išsamių studijų ir tyrimų, kaip išmaniųjų technologijų integravimas keičia SD vertybes bei etiką.

Lietuvoje dėstytojai dar tik ieško teorinio pagrindimo, kodėl ir kaip technologijos gali įsikomponuoti į SD teorijas, kuriose iki šiol akcentas buvo santykio kūrimo strategijos ir jų taikymas klientų įgalinimui. Technologijos padeda spręsti problemas praktikos lauke, tačiau kritikuojamos dėl savo galios redukuoti santykiu grindžiamą SD iki techninės praktikos (Devlieghere & Roose, 2018). Netinkamas technologijų taikymas gali didinti klientų izoliaciją, mažinti savarankiškumą (Hersh, 2015). Santykis tarp kliento ir darbuotojo yra soc. darbuotojo profesinio identiteto dalis ir siekis (Rollins, 2019), tad tyrimo dalyviai nuogaustauja, kad technologijos įsiterpia į „santykių“ darbą, o tai reiškia, kad reikės ieškoti naujų teorinių priėgų šios veiklos analizei ar vertinimui.

Tam, kad Lietuvos dėstytojai atsargiau priima technologijų integravimą į studijas ar praktiką, turi įtakos ir visuomenės požiūris. Eurobarometro speciali apklausa apie robotų naudojimą įvairiose gyvenimo srityse atskleidė, kad Lietuvos gyventojai labiau rezervuotai žiūri į technologijų naudojimą pagyvenusių žmonių globoje (Eurobarometr, 2012).

Žvelgiant į išmaniųjų technologijų diegimą per pokyčių sampratą, galima teigti, kad dėstytojų abejonės dėl technologijų naudos profesijai gali būti aiškinamas kultūriniais, socialiniais, organizaciniais pasipriešinimo pokyčiams veiksniais. Pokyčiai nėra palaikomi arba į juos žiūrima rezervuotai ir tada, kai nėra aišku, kaip keistis susiformavę ir įsitvirtinę praktikos, nėra aiški reali nauda (Robbins, 2006). Todėl labai logiška, kad tyrimo dalyviai mato technologijų diegimą kaip pavojų SD profesijos identitetui, nes tradiciškai susiformavęs profesijos žinių, įgūdžių ir vertybių bagažas turi keistis, bet nėra aiškus rezultatas.

Tyrimo rezultatai labiau atspindi susikoncentravimą į SD su individualiu klientu pokyčius, tačiau mažai dėmesio skiriama klausimams, kaip technologijos gali pasitarnauti plėtojant bendruomeninį SD ar įgyvendinant žmogaus teisių užtikrinimo funkcijas. Tuo labiau, kad technologijos plečia SD praktikos lauką, nes atsiranda socialinės problemos ir virtualioje erdvėje (pvz., elektroninės patyčios). Kol kas lieka neatsakyti ir tyrimais mažai pagrįsti klausimai, kokios turi būti soc. darbuotojo kompetencijos ar gebėjimai, padedant kurti saugias ir įtraukias virtualias bendruomenes, užtikrinti žmogaus teisių įgyvendinimą (Mathiyazhagan, 2022).

IŠVADOS

Straipsnyje analizuojami SD studijų programų dėstytojų vertinimai dėl technologijų diegimo gali būti apibendrinti kaip abejonės dėl soc. darbuotojo profesinio identiteto pokyčių. Šios abejonės išryškėja kalbant apie SD reikalingas žinias, įgūdžius ir vertybes. Kitaip tariant, tyrimo rezultatai leidžia teigti, kad technologijų integravimas į studijas ir praktiką yra reflektuojamas per profesinės tapatybės pokytį, keliant klausimus, kaip šis integravimas paveiks SD profesijai reikalingų žinių, įgūdžių bei profesijos vertybių dedamąsias.

Mažas išmaniųjų technologijų paplitimas praktikoje stabdo technologijų integravimo į studijų procesą, nes studentams nėra praktikos vietų internalizuoti savo žinias, įgūdžius ir vertybes technologijų aplinkoje.

SD praktikos, kaip studijų turinį sąlygojančio veiksnio, vaidmuo yra mažas technologijų diegimui, nes išmaniųjų technologijų taikymas teikiant paslaugas kol kas yra nežymus. Kitaip tariant, praktika negeneruoja užsakymo platesnėms, gilesnėms technologijų studijoms.

Lietuvoje išmaniųjų technologijų integravimas į SD praktiką kol kas yra įvadiniame plėtros etape. Vyrauja teorinio pobūdžio diskusijos apie galimus paradigminius pokyčius, kuriuos iššauks technologijų diegimas; praktiniame lygmenyje technologijų taikymas nėra išplitęs, vykdomi fragmentiški techninės pagalbos priemonių poveikio paslaugų kokybei tyrimai; o vertybių ir etikos klausimais dar tik prasideda diskusijos apie technologijų panaudojimo naudą, galimas rizikas ir iššūkius.

Japonijoje galime įžvelgti gilesnę technologijų integravimą į SD praktiką ir studijas, nes atliekama daugiau į technologijų naudojimą sufokusuotų tyrimų, tobulinama jų naudojimo praktika, intensyviai svarstomi technologijų naudojimo praktikoje etiniai klausimai.

Abiejų šalių dėstytojai ypatingai baiminasi, kad plačiai diegiant technologijas profesija praras savo „santykių darbo“ paveikslą, abejojama, ar technologijos padės atliepti SD misiją – siekti socialinio teisingumo, nes be viso kito iškyla ir brangių technologijų prieinamumo klausimas.

SUMMARY

This article reveals the views of Japanese and Lithuanian lecturers on the need for technological development in social work and the impact such development can have on the competencies of future social work professionals. 10 qualitative semi-structured interviews were conducted with lecturers from Lithuania and 8 with lecturers from Japan. The data analysis is based on Moor's (2008) model of technological revolution, which consists of three stages: 1) introduction stage, 2) permeation stage and 3) power stage. The paper discusses the main categories that emerged from the data analysis: types of technology and their use in social work; personal characteristics, knowledge and skills needed by future social workers to integrate technologies into their practice; and value challenges for future social workers. The study revealed that technology integration in Lithuania is still at the introduction stage. At the theoretical level, there are discussions on the possible paradigmatic changes that the introduction of technology would bring to the social work field, at the practical level there is fragmented research on the impact of technical assistance tools on the quality of services, and in the area of values and ethics, questions about the benefits, risks and challenges of using technology are being addressed. In Japan, there is a deeper integration of technology into social work practice and studies, with more technology-oriented research, the development of the practice of technology use, and consideration of ethical aspects of technology use in practice. Lecturers in both countries fear that the rapid introduction of technology will cause the social work profession to lose its image as a "relational profession". Furthermore, there are doubts about whether technology will help social work to fulfil its mission of social justice, as the issue of affordability of expensive technology is also raised. The views of the participants reflect concerns about changes in the identity of the social work profession, as seen through the changes in the knowledge, skills and values inherent in the profession, which are generated by the integration of technology and which lead to the idea of an emerging new identity for the profession.

Keywords: social work professional identity, social work values, social work skills, social work knowledge, social work technology

LITERATŪRA

- Allenby, B. (2015). Emerging technologies and the future of humanity. *Bulletin of the Atomic Scientists*, 71(6), 29–38.
- Augustinavičius, V. (2002). Technologijos sąvokos eksplikavimas bendrojo lavinimo sistemoje. *Pedagogika*, 62, 103–108.
- Batuchina, A., Baziukė, D., Melnikova, J., Šmitienė, G., & Šakytė-Statnickė, G. (2022). Dirbtinis intelektas edukacijoje: integravimo galimybių teorinė analizė. *Regional Formation and Development Studies*, 2(37), 19–28.
- Bertotti, T., Ward, J. & Zganec, N. (2019). Crossing boundaries for the future of social work education. *Social Work Education*, 38(1), 1-6.
- Bogner, A., & Menz, W. (2009). The Theory-Generating Expert Interview: Epistemological Interest, Forms of Knowledge, Interaction. In Alexander Bogner & W. Menz (Eds.), *Interviewing Experts. Research Methods Series* (pp. 43–80). London: Palgrave Macmillan.
- Burton, J., & Van Den Broek, D. (2009). Accountable and countable: Information management systems and the bureaucratization of social work. *British Journal of Social Work*, 39(7), 1326–1342.
- Campbell, M., Detres, M., & Lucio, R. (2019). Can a digital whiteboard foster student engagement? *Social Work Education*, 38(6), 735–752.
- Chan, C., & Holosko, M. (2018). Technology for social work interventions. In E. Mullen (Ed.), *Oxford bibliographies in social work*. New York: Oxford University Press.
- Cohen, L., Manion, L., Morrison, K., & Morrison, R. B. (2007). *Research methods in education* (6th ed.). London and New York: Routledge.
- Dafoe, A. (2015). On Technological Determinism: A Typology, Scope Conditions, and a Mechanism. *Science Technology and Human Values*, 40(6), 1047–1076.
- Daukšienė, E., Trepulė, E., & Volungevičienė, A. (2021). Digital Competence Improvement by Lithuanian School Teachers During Covid-19. In *European Distance and E-Learning Network (EDEN) Conference Proceedings* (Issue 1, pp. 213–222). Published online.
- Devlieghere, J., & Roose, R. (2018). Electronic Information Systems: In search of responsive social work. *Journal of Social Work*, 18(6), 650–665.
- Dobmeyer, T. W., Woodward, B., & Olson, L. (2002). Factors supporting the development and utilization of an outcome-based performance measurement system in a chemical health case management program. *Administration in Social Work*, 26(4), 25–44.
- Eurobarometr. (2012). *Public attitudes towards robots*. [žiūrėta 2022 12 05] Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/public_opinion/index_en.htm
- Europos Komisija. (2021). *Digital Economy and Society Index – DESI*. [žiūrėta 2022 12 05] Prieiga per internetą: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/desi>

- Fenwick, T., & Edwards, R. (2016). Exploring the impact of digital technologies on professional responsibilities and education. *European Educational Research Journal*, 15(1), 117–131.
- Fróes, I. (2019). Play, Lege and Asobu: How the Concept of Play Is Defined in Danish and Japanese Contexts. In *Young Children's Play Practices with Digital Tablets* (pp. 7–18). Bingley: Emerald Publishing.
- Gillingham, P. (2019). From bureaucracy to technocracy in a social welfare agency: a cautionary tale. *Asia Pacific Journal of Social Work and Development*, 29(2), 108–119.
- Groff, L. (2015). Future Human Evolution and Views of the Future Human. *World Futures Review*, 7(2–3), 137–158.
- Hersh, M. (2015). Overcoming Barriers and Increasing Independence - Service Robots for Elderly and Disabled People. *International Journal of Advanced Robotic Systems*, 12(8), 1–33.
- Huang, Y., & Sharif, N. (2017). From 'labour dividend' to 'robot dividend': Technological change and workers' power in south China. *Agrarian South: Journal of Political Economy*, 6(1), 53–78.
- Ince, D., & Griffiths, A. (2011). A chronicling system for childrens social work: Learning from the ICS failure. *British Journal of Social Work*, 41(8), 1497–1513.
- Jusienė, R., Breidokienė, R., Laurinaitytė, I., & Pakalniškienė, V. (2021). Pradinio mokyklinio amžiaus vaikų veiklos internete ir kompulsyvus interneto naudojimas tėvų požiūriu: ar ir kas keitėsi karantino dėl COVID-19 pandemijos laikotarpiu? *Informacijos Mokslai*, 91, 136–151.
- Kurilovas, E., & Kubilinskienė, S. (2020). Lithuanian case study on evaluating suitability, acceptance and use of IT tools by students – An example of applying Technology Enhanced Learning Research methods in Higher Education. *Computers in Human Behavior*, 107, 106–274.
- Kvedaravičienė, G., & Pukelienė, V. (2021). Technological Innovations in Healthcare as Fostering Factor for Life Expectancy. *Taikomoji Ekonomika: Sisteminiai Tyrimai*, 15(1), 11–28.
- Lagsten, J., & Andersson, A. (2018). Use of information systems in social work—challenges and an agenda for future research. *European Journal of Social Work*, 21(6), 850–862.
- Lupton, D. (2015). *Digital Sociology*. London and New York: Routledge.
- Lyons, P., Doueck, H. J., Koster, A. J., Witzky, M. K., & Kelly, P. L. (1999). The Child Well-Being Scales as a Clinical Tool and a Manageme. *Child Welfare*, 78(2), 241–258.
- Mathiyazhagan, S. (2022). Field Practice, Emerging Technologies, and Human Rights: the Emergence of Tech Social Workers. *Journal of Human Rights and Social Work*, 7(4), 441–448.

- McLuhan, M. (1994). *Understanding Media: The extensions of man*. London and New York: The MIT Press.
- Meuser, M., & Nagel, U. (2009). The Expert Interview and Changes in Knowledge Production. In A. Bogner, B. Littig, & W. Menz (Eds.), *Interviewing Experts* (pp. 17–42). London: Palgrave Macmillan.
- Mishna, F., Sanders, J. E., Sewell, K. M. & Milne, E. (2021). Teaching Note—Preparing Social Workers for the Digital Future of Social Work Practice. *Journal of Social Work Education*, 57(1), 19-26.
- Moor, J. H. (2005). Why We Need Better Ethics for Emerging Technologies. *Ethics and Information Technology*, 7(3), 111–119.
- Munro, E. (2005). What Tools do we Need to Improve Identification of Child Abuse? *Child Abuse Review*, 14, 374–388.
- Oeffelt, T. van, & Ruijters, M. (2017). Professional Identity, a Neglected Core Concept of Professional Development. In K. Black, R. Warhurst, & C. Sandra (Eds.), *Identity as a Foundation for Human Resource Development* (pp. 262–278). New York: Routledge.
- Peckover, S., Hall, C., & White, S. (2009). From policy to practice: The implementation and negotiation of technologies in everyday child welfare. *Children and Society*, 23(2), 136–148.
- Peeters, R., & Schuilenburg, M. (2020). The algorithmic society. An introduction. In *The Algorithmic Society Technology, Power, and Knowledge* (1 Edition, pp. 1–15). London: Routledge.
- Ramanauskaitė, A., & Stankevičienė, N. (2001). Studentų požiūrio į technologijos sampratą analizė. In *Lietuvos mokslas ir pramonė. Aukštojo mokslo sistemos ir didaktika : konferencijos pranešimų medžiaga* (pp. 273–279). Kaunas: Technologija.
- Robbins, S. P. (2006). *Organizacinės elgsenos pagrindai*. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
- Rollins, W. (2019). Social Worker–Client Relationships: Social Worker Perspectives. *Australian Social Work*, 73(4), 395–407.
- Savaya, R. (1998). The potential and utilization of an integrated information system at a family and marriage counselling agency in Israel. *Evaluation and Program Planning*, 21(1), 11–20.
- Seniutis, M., Petružytė, D., Baltrūnaitė, M., Vainauskaitė, S., & Petkevičius, L. (2021). The impact of information system on interactions of child welfare professionals with managers and clients. *Sustainability*, 13(12), 6765.
- Sharkey, A., & Sharkey, N. (2010). Granny and the robots: ethical issues in robot care for the elderly. *Ethics and Information Technology*, 14(1), 27–40.
- Šabanović, S. (2014). Inventing Japan’s “robotics culture”: The repeated assembly of science, technology, and culture in social robotics. *Social Studies of Science*, 44(3), 342–367.

Tatnall, A. (2005). Actor-Network Theory in Information Systems Research. In M. Khosrow-Pour (Ed.), *Encyclopedia of Information Science and Technology* (1st ed., pp. 42–46). USA: IGI Global.

Techninės pagalbos neįgaliesiems centras. (2021). *Veiklos ataskaita*. [žiūrėta 2022 12 05]
Prieiga per internetą: <https://www.tpnc.lt/lt/apie-tpnc/veikla/veiklos-ataskaita>

Vaitkevičiene, A., & Širiakoviene, A. (2019). Mokytojų požiūris į elektronikos prietaisų naudojimą technologijų pamokose, ugdant specialiųjų ugdymosi poreikių mokinius. *Specialusis Ugdymas*, 1(1), 133–154.

Žalimienė, L., Charenkova, J., Šumskienė, E., Petružytė, D., Seniutis, M., Gevorgianienė, V., & Yamaguchi, M. (2021). Šiuolaikinės technologijos ir SD profesijos bei studijų transformacija : Lietuvos ir Japonijos aukštųjų mokyklų dėstytojų įžvalgos. *STEPP*, 23, 84–103.

Žemaitaitytė, I., & Katkonienė, A. (2019). Competences of older people to use smartphones as a factor of wellbeing in contemporary society. In *SHS Web of Conferences* (pp. 1–9). Published online.

Straipsnis įteiktas 2022.12.05